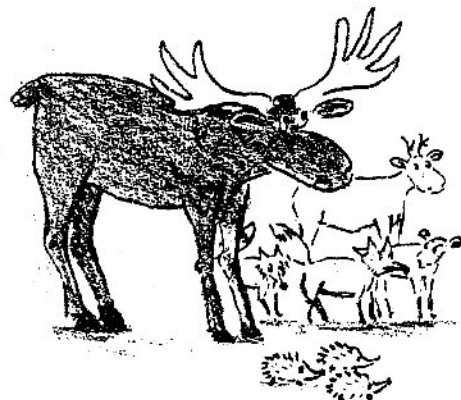

MER NATUR
DÄR VI BOR

Naturen på väg tillbaka!

Många av dagens barn växer upp utan kontakt med naturen. Den har trängts ut från våra bostadsområden. Nu är det dags att låta naturen komma tillbaka.

Med några enkla knep kan vi göra bostadsområden, trädgårdar och balkonger till trevliga miljöer för vilda växter och djur. Människan mår bättre med naturen nära.

Naturskyddsföreningens nya kampanj
MER NATUR DÄR VI BOR skapar fler
grodpölar, mer ängar, fler igelkottsbon
och mer skog i stadsplaneringen.

Naturskydds
föreningen

MERGUS

Nr 2 1994

Årg 5

Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

Mergus

Nr 2 1994 Årg 5

Kontaktblad för
Naturskyddsföreningen SBF
Surahammar

Mergus utges med 3 nummer per år och är gratis till alla medlemmar i Naturskyddsföreningen SBF Surahammar. Bidrag till kontaktbladet välkomnas - manusstopp till nästa nummer är 1 oktober. Adress: Mergus c/o Tom Sävström Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar tfn 0220-33729.

Naturskyddsföreningen SBF Surahammar är en lokal krets av Svenska Naturskyddsföreningen. Medlem i riksföreningen betyder automatiskt medlem i lokala kretsen i hemkommunen. Vårt arbetsområde är främst Surahammars kommun. Här arbetar vi för att skydda, bevara, vårda och utveckla de natur- och kulturvärden som finns i vår hembygd. Vi är engagerade i att bevara odlingslandskapet med ängar och beteshagar och den växt- och djurvärld vi finner där. Vi vill rädda värdefulla skogar och hotade arter. Våtmarkerna (mossar, kärr, sjöar, bäckar etc) är mycket rika och viktiga naturtyper (biotoper) som bidrar till variation och mångfald. Därför säger vi nej till dikningar och torrläggningar av våtmarker.

Vi eftersträvar en dialog med markägare för att informera om olika naturvärden och försöka vinna förståelse för vikten och behovet av nödvändiga hänsynstaganden. Vi fungerar som remissinstans till kommunen i viktiga natur- och miljöärenden. Vi gör själva en praktisk insats med flora- och faunavårdsåtgärder vid Muren, Kohagen, Sandtorp, Billsbo och Norrsjön.

Föreningsärenden och frågor därom kan tillskrivas/eller ringa någon i styrelsen;

Tom Sävström, 0220-33729. Leif Åhlen, kassör, 0220-36054, Marianne Svärd Nilsson, 0220-36446, Mikael Leppälampi, 0220-31524, Magnus Åhlen, 0220-31484, Kjell Andersson, 0220-33731, Conny Öhrman, 0220-30959

Omslag: Fnöskticka, Fomes fomentarius, på björkstubbe. Brudmossen
19.6.94. Teckning: Tom Sävström

Två sällsynta vårsvampar funna i Surahammar

Lars Bsenko

Under maj månad är det ont om större fruktkroppar av svamp i vår natur. De vanligaste skivlingarna man träffar på är kotteskivlingarna (*Strobilurus*) som växer på i marken begravnade kottar av tall eller gran. Av de tre arterna växer grankotteskivlingen (*S. esculentus*) på grankottar, tallkotteskivlingen (*S. stephanocystis*) på tallkottar och bitter kotteskivling (*S. tenaculus*) på båda typerna av kottar. För en säker bestämning av dessa fordras att man mikroskopar och studerar de sterila celler (pleurocystider) som finns på lamellytorna. Bilder av två av dessa arter finns i R&H.

En annan tidig art är rostnavlingen (*Xeromphalina campanella*) som växer i mer eller mindre stora bestånd på murkna barrträdstubbar. Denna är dock ej en ren vårsvamp utan förekommer hela säsongen från slutet av april till senhösten. I Kohagen växte den i präktiga bestånd på ett flertal stubbar månadsskiftet april/maj 1994.

Bland övriga skivlingar som förekommer på våren märks kottehättan (*Mycena strobilicola*), stor vårtattskeivling (*Clitocybe vermicularis*), liten vårtattskeivling (*Clitocybe pruinosa*), vårbroking (*Panaeolus ater*) och hasselnagelskeivling (*Collybia verna*).

Några av dessa är ovanliga och ännu ej noterade i Västmanland. Samtliga finns beskrivna i R&H.

Bland övriga storsvampar finns ett antal sporsäckssvampar (*Ascomycetes*) som frukterar tidigt på våren. Stenmurklan är en välkänd vårsvamp men det finns också ett antal skålsvampar som har detta tidiga uppträdande. Bombmurklan (*Sarcosoma globosum*) väcker alltid ett berättigat intresse när den påträffas.

Vid ett besök i hassellundarna i Västsura på jakt efter hasselnagelskeivlingen stötte jag på två arter av skålsvampar som ej förut noterats för Västmanland. I Västmanlands svampar finns inga noteringar av dessa.

Caloscypha fulgens - Kameleontskål

1994-05-02 Västsura, Sura sn.

Två exemplar växande bland löv och kvistar vid ett grovt hasselbestånd i sydöstslutning. Öppen plats, mullrik jord.

Belägg: Herbarium LB 94-6. Diabilder

Fruktkroppar oregelbundet skålformade, bredd 2,5 x 3,5 cm, med kort fot som är något rotlikt förlängd. På det yngre exemplaret

insidan (hymeniet) lysande gul, på det äldre mera orangegul. Utsidan flammig i blågrönt och gult, vissa partier mera enhetligt blågröna, andra mera gulfärgade. Ytan under lupp knottig-småvartig, vårtorna färgade blågrönt. Fot färad, blågrön. Kött orangegult, i foten gulvitt, sprött. Sporer klotformiga, hyalina, släta, 5.5-6.5 um.

1994-05-05 Norrsjölunden, Sura sn.

Ett exemplar bland löv och kvistar, intill hassel med klibbal och björk i närheten. Mullrik jord.

Belägg: enbart beskrivning.

Fruktkropp skålformad, 1 cm bred och 1 cm hög. Insida orangegul, utsida blågrön dock med gulfärgade partier, knottig. Fot blågrön.

Arten är ej funnen tidigare i Västmanland och karaktäriseras av sitt tidiga uppträdande, sina färger i gult och blågrönt och de klotrunda sporer. Fynd finns från Västergötland, Närke, Uppland, Dalarna och Medelpad, (FvJ). Kameleontskålen finns ej med i R&H, en bild finns dock i Jordstjärnan 3, 1988. Hotkategori:3.

Urnula hiemalis - Vinterskål

1994-05-02 Västsura, Sura sn.

Ett exemplar invid hassel, med gran och björk i närheten. Öppen plats, mullrik jord.

Belägg: Herbarium LB 94-7, diabilider.

Fruktkropp skålformig, 5,5 cm bred. Insida slät, samnestsartad utom nedre delen som är glänsande, svart. Utsida skrovlig, ser ut som ytskiktet spruckit upp, ytskiktet mörkt rödbrunt-svartbrunt, mellan det skrovliga mera mörkt gråbrunt. Fot färad, svart, rotlikt förlängd. Sporer ellipsoida, hyalina, släta, 24-30/12-15 um.

Några dagar senare fann Kjell Andersson i samma biotop ytterligare några exemplar av vinterskålen ungefär 100 meter från första fyndplatsen.

Arten påminner vid en första anblick om bombmurklan som dock växer i en annan biotop. Vinterskålen är tidigare angiven från ett antal lokaler i Sverige dock ej från Västmanland. En bild och beskrivning finns både i R&H och FvJ. Hotkategori:2.

Litteratur:

R&H: Ryman, Holmåsén,
Svampar En fälthandbok, 1984.

FvJ Floravård i Jordbrukslandskapet.

Jordstjärnan. Medlemsskrift för Sveriges
Mykologiska Förening

Västmanlands Svampar. Kauffmann m fl
1990.

Efterlysning

Förekomsten av storsvampar under juni och juli är begränsad och som ett led i karteringsarbetet önskar jag upplysningar om ev förekomster av dessa. Av speciellt intresse är de arter som växer i trädgårdar och i annan kulturlandskapad miljö. Mycket intressanta är de små bruna arterna som ofta är svåra att artbestämma. Låt svamparna stå kvar, slå en signal och berätta om ditt fynd. Om det verkar intressant vill jag gärna komma och dokumentera fynden.

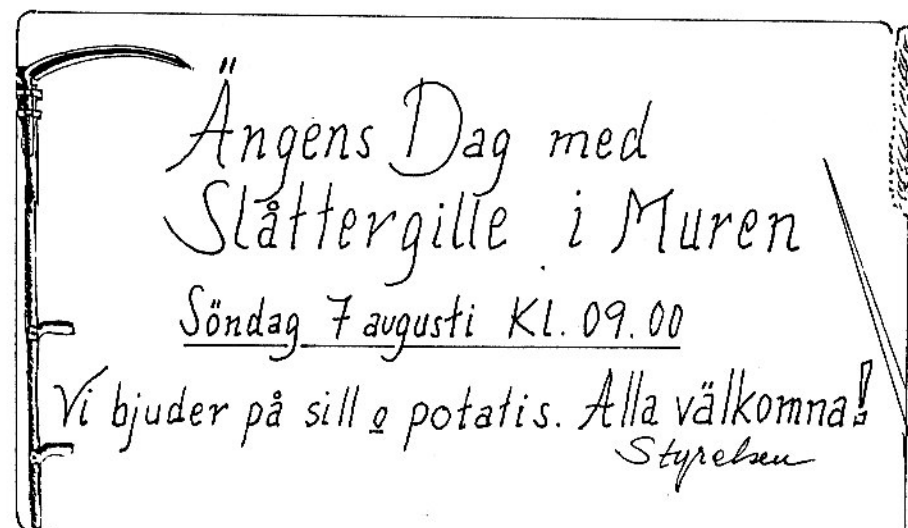
Lars Bsenko 0220/317 82

Eckbacken 37

735 35 Surahammar

FIN GÅVA!

Axel Eklund i Haga är en händig pensionär. Han har tillverkat 5 st stilfulla räfsor till föreningens ängsskötselprojekt. De är gjorda ur granvirke från Kohagen och de blir invigda på Ängens Dag den 7 augusti. Stort TACK till Axel och även till Jan Inge Tobiasson som kläckte idén.

Fältgentianan i Surahammars kommun

Tom Sävström

Under de senaste åren har vi i naturskyddsföreningen i olika sammanhang uppmärksammat fältgentianan, *Gentianella campestris*, bl a genom räkningar i Muren och rapporter i Mergus. Även utanför vår förening har fältgentianan varit föremål för undersökningar då SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) försökt kartlägga dess utbredning i landet. Anledningen är att arten, genom ändrat markutnyttjande inom jordbruket, försvunnit från många av sina forna växtlokaler. Fältgentianan är en av de arter som först får stryka på foten när hävden upphör eller när markerna gödslas.

Hur är då nuvarande läget för fältgentianan i Surahammars kommun? Den frågan ska jag här försöka klargöra, utifrån egna inventeringar under åren 1992 och 1993 samt inhämtande uppgifter från botaniskt intresserade medlemmar.

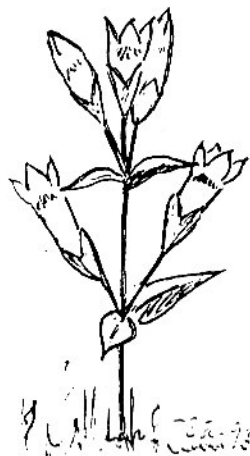
Ekologi och utseende

Fältgentianan är en utpräglad kulturväxt och är knuten till det gamla odlingslandskapets betes- och slåttermarker. Den är tvåårig och gror på våren. I vår kommun återfinns den på ogödslade, torra eller lätt fuktiga betes- eller slåttermarker, gärna på sandig morän. Gentianorna innehåller bitterämnen och betas inte gärna av

skadegörare.

Fältgentianan är en vacker kärlväxt, 5 - 30 cm hög med blåviolettera blommor. Man brukar urskilja två former av fältgentiana, dels den tidigblommande (var. *svecica*) och den sena formen (var. *campestris*). Blomningstiden för den tidiga brukar normalt infalla kring månadsskiftet juni/juli. Om hävden är eftersatt skjuts i regel blomningstiden några dagar, och kan då infalla kring den 10 juli.

Den sena formen har långt utdragen blomningstid som infaller i augusti och september.

Fältgentiana (*Gentianella campestris*). Teckning: Tom Sävström.

Kartläggningen 1992-93

Inventeringen har speciellt inriktats på att besöka de gamla tidigare kända lokalerna för fältgentiana. Dessa är Uggebo vid Vågsjön, Sångkärrsbacken i Djupebo samt de två skogstorporna Muren och Sand väster om Ramnäs. Utöver dessa fyra lokaler besöktes i slutet av augusti 1993 - Ulvsbomuren, Gammelby, några områden i Lisjö samt en betad hage i Olberga - dock utan att finna några gentianor.

Nedan följer en kort beskrivning av de nu fyra kända lokalerna.

Uggebo, Sura sn.

100 meter söder om torpet finns en liten moränbacke med björk och en som hyser många intressanta hävdgynnade växter. Det mesta av odlingsmarkerna har annars granplanterats, en del vildvuxit. Sedan 1991 hävdas moränbacken av Naturklubben. Sensommaren 1992 visade sig 3 små blommande exemplar, (I Åkerberg). 1993 noterades enstaka exemplar. Lämplig vegetation för fältgentiana.

Sångkärrsbacken, Ramnäs sn

Även denna gamla fina ängs- och hagmark hävdas genom Naturklubbens försorg. Arten har de senaste åren uppträtt med enstaka exemplar, med den tidigblommande formen. Vid mitt besök i augusti -93 kunde jag ej finna någon gentiana. Även här är vegetationen lämplig.

Muren, Ramnäs sn.

Platsen vid det här laget välkänd som en av de rikaste förekomsterna för fältgentianan i länet, (Lst-90). Uppträder här på två från varandra skilda lokaler. Förekommer i betesmark och på vägren. 1992 räknades 256 blommande exemplar. Bra år även 1993.

Sand, Ramnäs sn.

En lokal där den tidigare uppträtt allmänt spridd. Har försvunnit från stora delar av marken på grund av upphörd hävd med påföljande skogsplantering. Uppträdde sensommaren 1993 med 4-5 "krympta" exemplar i lämplig vegetation. I Naturskyddsföreningen påbörjade vi hävd med lieslätter på växtplatsen 1993.

Fältgentianans utbredning i Surahammars kommun.

Slutsatser

Fältgentianans framtid i Surahammars kommun tycks säkrad så länge lokalerna i Muren hävdas och vårdas som idag. Däremot finns anledning till oro för möjligheterna vid de övriga lokalerna, med tanke på att den där uppträder med så få individer. Det som ändå inger hopp också på dessa lokaler är att hävden av markerna är den rätta, nämligen fagning och lieslätter.

Till Dig som är botaniskt intresserad och som innevarande växtsäsong går på upptäckarfärd i äng och hage, ber vi hålla ett extra öga på gentianorna. Eventuella iakttagelser mottages tacksamt!

Fältgentianan tillhör en av många hävdberoende växter som står på "röda listan" - förteckningen över hotade arter, (Databanken 1990). Den är värd att rädda - symbolen för ogödslade och välhävdade kulturmarker!

Litteratur

Ingelög T, m fl. Floravård i Jordbrukslandskapet. SBT-förlag, 1993.

Ekstam U, 1992, Om hävden upphör, Statens Naturvårdsverk.

Mossberg B, Stenberg L & Ericsson S, 1992, Den nordiska floran, Wahlström & Widstrand.

Länsstyrelsen i Vsm län, 1991. Program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden.

Malmgren U, Västmanlands Flora, 1982.

Åstrands nötdjur och naturskyddsföreningens lieslätter räddar fältgentianan i Muren.
Teckning: Leif Blomkvist

Fågeltornet vid Norrsjön

Harald Wederus

Under en stor del av det första decenniet var medlemmarna i Surahammars Biologiska Förening sysselsatta med att iordningställa torpet Paradiset. Det var mycket slit med den nedgångna byggnaden, då helt ny inredning måste göras, ny spismur muras upp mm. Till sist hade vi dock en förmålig tillflyktsort, som kunde vara utgångspunkt för besök vid tjäderspel och ugglemarker. Men torpet låg litet avsides till och var omgivet av idel skogar och mossmarker. När det gällde att titta på sjöfåglar var vi därför hänvisade till Lisjöområdet.

Det var särskilt Norra Lisjön eller Norrsjön som var intressant. På södra stranden fanns Norrsjölunden, som ju fortfarande är synnerligen intressant. Hagmarkerna på östra sidan övergick på den tiden till en bård av sumpig, tät granskog. Där kunde man hitta fyra Pyrola-arter och täta bestånd av nattviol. Den tunga doften var intensiv när man strövade där ljumma högsommarkväddar, viftande med en björkruska i de täta myggsvärmarna. Karaktärsfågel i den skogen var grönsångaren, vars läten som klirrande silverslantar ljöd från olika håll. En annan kort sångstump mystifierade länge tills vi kunde avslöja upphovet. Det var lilla

flugsnapparen, det enda fyndet i trakten.

Utifrån Norrsjön med dess täta vassar hördes hemlighetsfulla och lockande läten, som vi inte kunde identifiera, då den låglänta strandkanten hindrade all översikt. Vi insåg att vi måste bygga ett utsiktstorn. På hösten 1963 gick vi omkring där i strandskogen och stötte med ett spett för att hitta fast mark att bygga på. Överallt under granrötterna verkade det vara bottenlöst. Till slut hittade vi som enda ställe en stenhäll en bit ut i vattnet.

Tidigt på våren 1964 satte vi igång. En byggnadskomitee tillsattes med Henning Bäck som ordförande. Från början hade vi tänkt oss en enklare trästomme, men kommunen hade byggt ett nytt hopptorn vid Campingbadet och den gamla stålställningen låg nedmonterad. Denna skänkte kommunen oss och den fraktades till plåtslagarverkstan vid Surahammars Bruk. Där skedde sedan en verksamhet, som var helt olovlig, men som arbetsbefälet såg mellan fingrarna med. Det fanns en hel del yrkeskunnigt folk bland föreningens medlemmar och dessa satte igång med att svetsa ihop och komplettera ställningen enligt